

Frolíková, Drahomíra; Matiašek, Josef

Archeologie v budově kaple sv. Kříže na Pražském hradě

Archaeologia historica. 2012, vol. 37, iss. 2, pp. 513-527

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128277>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Archeologie v budově kaple sv. Kříže na Pražském hradě

DRAHOMÍRA FROLÍKOVÁ – JOSEF MATIÁŠEK

Abstrakt: Výzkum v kapli sv. Kříže na II. nádvoří Pražského hradu poskytl náhled do vývoje místa v předbrání vstupu do vnitřního hradu, od zbytků mladohradištního opevnění přes pozdně hradištní aktivity, středověkou a novověkou zástavbu až po technickou památku 19. století. Cenným poznatkem je zjištění, že původní terén v těchto místech tvořil výraznou vyvýšeninu, snižovanou již od přelomu raného a vrcholného středověku.

Klíčová slova: Pražský hrad – raný středověk – vrcholný středověk – novověk – opevnění – zděné stavby.

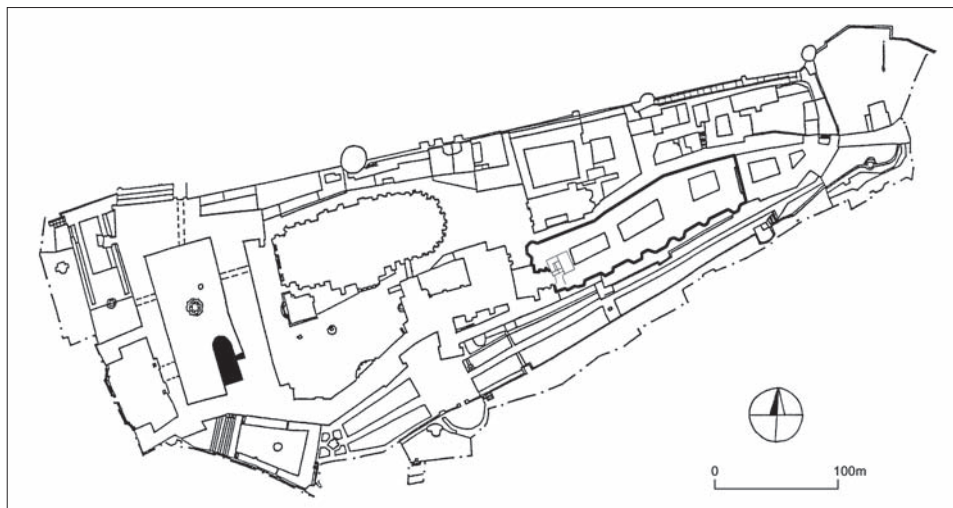
Archaeological Research into the Chapel of the Holy Cross at Prague Castle

Abstract: Research into the Chapel of the Holy Cross located in the second courtyard of Prague Castle has provided an insight into the development of the site, found outside the entrance to the inner castle, from the remains of an early hillfort period fortification through late hillfort period activities, medieval and modern-age constructions to a listed 19th-century building. The fact that the original terrain was a distinct elevation, lowered from the end of the early Middle Ages and the outset of the high Middle Ages, appears particularly valuable.

Key words: Prague Castle – early Middle Ages – high Middle Ages – modern age – fortification – masonry buildings.

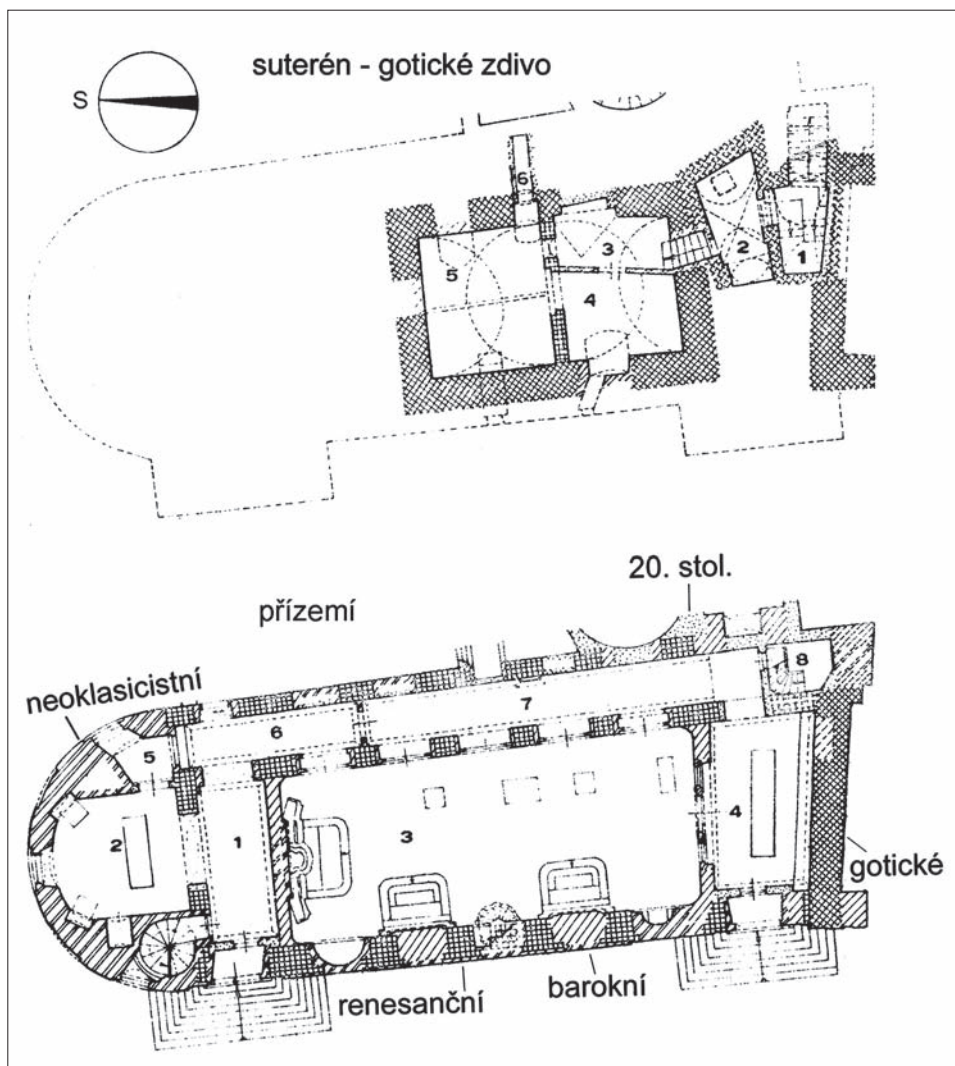
Budova kaple sv. Kříže vyčnívá severním směrem z jižní fronty II. hradního nádvoří do jeho prostoru, čímž v něm vytváří zákoutí ohraničené z východu Středním traktem, z jihu prezidentským průjezdem, ze západu budovou kaple a od severu otevřené do nádvoří (obr. 1). Výzkum byl vyvolán záměrem Správy Pražského hradu instalovat v kapli stálou expozici kapitulního pokladu, pro jehož vystavení byly nutné stavební úpravy nejen uvnitř budovy, ale i ve zmiňovaném zákoutí, kam mělo ústít zařízení vzduchotechniky.

Kvalita historických terénů je dána zvláštní polohou lokality. Nachází se totiž v pásu vymezeném středověkými příkopy. V západním sousedství došlo při jeho hloubení za Přemysla Otakara II. ke snížení terénu až pod úroveň rostlé skály (Borkovský 1969, obr. 26), starší příkop na východě sice nedosahoval obdobné hloubky, přesto odstranil starší strati-

Obr. 1. Pražský hrad s černě vyznačenou kaplí sv. Kříže.

Abb. 1. Prager Burg mit schwarz gekennzeichnete Heiligkreuzkapelle.

Obr. 2. Pražský hrad, kaple sv. Kříže, určení zdív sklepů a přízemí dle stavebně historického průzkumu. Podle Vilímková-Kašička 1984.

Abb. 2. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle, Bestimmung der Mauerwerke der Keller und des Erdgeschosses gemäß der bauhistorischen Untersuchung. Nach Vilímková-Kašička 1984.

grafie. Je zajímavé, že středověké i raně novověké budovy takto vymezený pás respektovaly a nevybočovaly východním ani západním směrem ani po zániku příkopů. Budova kaple je v jižní a střední části podsklepená, sklepy jsou stavebně historickým průzkumem kladeny do období gotiky (obr. 2).

Historii objektu na základě archivní rešerše zpracovala M. Vilímková (Vilímková-Kašička 1984, 1–33). Následující odstavec informativního historického shrnutí vychází z této práce. První historická zpráva pochází ze seznamu stavebních prací Bonifáce Wolmutha provedených roku 1567. Objekt je popsán jako dům, „kde se přijímá berně či daň“. Více informací lze nalézt v „Soupisu domů a pokojů“ Pražského hradu z roku 1620. Pod kolonkou „Im Alte Pern“ je zaznamenána trojice sklepů (u jednoho tzv. „velkého“ přípisek, že sloužíval k přípravě masa), přízemí je vybaveno velkou světnicí s přístupem do dvou sklepů a malou světničkou s jedním „kvelbem“. Celkově byl objekt třípatrový (přízemí pro potřeby úřadu,

výše dvorské ubikace). U zápisu je připojena pozdější poznámka od J. H. Dinebiera, že berní úřad se nacházel v místě soudobého Dvorního stavebního úřadu, což umožnilo ztotožnění s dnešní stavbou. Podle M. Vilímkové došlo k nahrazení berního úřadu stavebním pravděpodobně po třicetileté válce. Roku 1723 byla u příležitosti korunovace Karla VI. severně od objektu vystavěna císařská kuchyně. Při té příležitosti bylo provedeno „podchytávání“ základů budovy úřadu, není však upřesněno, kterých konkrétních stěn se týkalo. Prostor mezi kuchyní a budovou stavebního úřadu byl zastavěn prkennou stěnou, která byla roku 1732 nahrazena zděnou. Při tereziánské přestavbě hradu došlo k adaptaci objektu na dvorní kapli. Podle starší teorie byla stavba provedena podle plánů Anselma Luragha roku 1753 (např. Kořán 1973, 62–63), M. Vilímková však projekt spojuje s Nicollou Paccassim a počátky prací klade až k roku 1755. V této etapě vývoje zanikla i budova kuchyně, zůstalo z ní zachováno pouze torzo upravené jako strážnice. Ta měla však jen krátké trvání, na plánech Pražského hradu z roku 1791 již není zachycena (APH, sign. 167/A18, 167/A19, 167/A21, 167/A22, 167/A23). Poslední velká stavební akce, která dala budově kaple dnešní podobu, začala roku 1852. Tehdy došlo k přistavění severního čela půlkruhového půdorysu, roku 1853 pak k instalaci teplovzdušného otopného systému. Celková dispozice objektu však již nebyla výrazně upravována. Vzhled budovy kaple sv. Kříže pak zůstal neměnný až do současnosti.

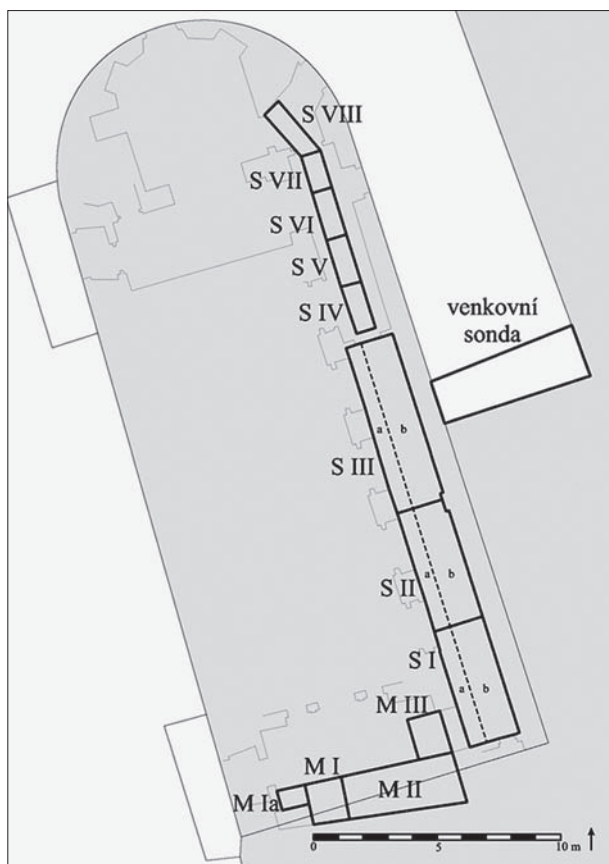
Ikonografické prameny jsou sporé. To je dáno umístěním kaple, která uzavřena obvodovou zástavbou II. nádvoří zůstává při pohledu na hradčanské panorama skryta. Samotné pohledy zevnitř nádvoří nepatřily k vyhledávaným námětům, sporadicky se objevují až ke konci novověku. Jistou možností nahlédnout na prostor v okolí lokality skýtají nejstarší veduty, které zachycují Pražský hrad ještě před západní dostavbou jižního křídla. Na nejstarší známé vedutě Hradu z Schedelovy kroniky (Vančura 1976, obr. 3) lze pozorovat mohutný příkop protínající dnešní západní část nádvoří. Přes něj je posazen most na východě ústící k jakési kruhové věži. Mezi ní a zřetelnou Bílou věží je zaznamenána ještě jedna snad věžovitá stavba. Ztotožnění některého z těchto dvou objektů se zástavbou na místě kaple sv. Kříže je však téměř nemožné. Veduta je silně stylizovaná, o čemž svědčí i umístění palmy v ploše západně od příkopu. O hodně větší vypovídající hodnotu má tzv. wüzburgská veduta vycházející z kresby z roku 1536 (Schulz–Marx 2003, 47). V pozici severně od východního vyústění kamenného mostu přes příkop je zachycena malá věžovitá stavba a střecha podélné budovy za ní. Situace je pozorovateli částečně skryta, proto nelze rozhodnout, zda se jedná o jeden objekt nebo dva. Že se však jedná o zástavbu v místě kaple, je vysoce pravděpodobné. Na vratislavském prospektu z roku 1562 (Vančura 1976, obr. 49, 50) je situace opět nepřehledná. Budova, jejíž střecha orientovaná v ose východ–západ vyčnívá za zástavbou jižního čela Hradu v sousedství mostu, sice může náležet stavbě v místě kaple, při výrazném prostorovém zkreslení veduty je to však velmi nejisté. Mladší vyobrazení již zachycují panorama po úpravách jižního traktu Hradu, a prostor zůstal již trvale skryt.

V budově kaple byly práce roku 2010 první archeologicky dokumentovanou akcí. Z bezprostředního okolí jsou však známy dva archeologické objevy. Na ploše II. nádvoří v prostoru mezi kaplí a západním hradním křídlem byl v roce 1965 proveden rozsáhlý výzkum pod vedením I. Borkovského (Borkovský 1969, 66–68). Odkryl část obezděného příkopu z doby Přemysla Otakara II. a základy zděných staveb s příkopem souvisejících, které byly poničeny raně novověkými až recentními inženýrskými sítěmi. Další výzkum proběhl v roce 1992 kolektivem ve složení J. Frolík, A. Bartošková, I. Boháčová, K. Tomková a I. Vochozková v zákoutí mezi kaplí a středním křídlem (nepublikováno, terénní dokumentace uložena v oddělení archeologického výzkumu Pražského hradu). Kolem budovy pod dlážděním druhého nádvoří bylo odkryto středověké pohřebiště založené v raně středověkém hradebním příkopu.

V samotné budově měly být vyhloubeny kanály do hloubky 70 cm pod podlahou v jižní předsíni kaple, v chodbě podél východní zdi kaple a její severní předsíni až do vyústění v severní půlkruhové přístavbě. Oproti původnímu předpokladu, že veškeré starší terény byly zničeny při budování sklepů, bylo překvapením, když se v chodbě hned pod podlahou

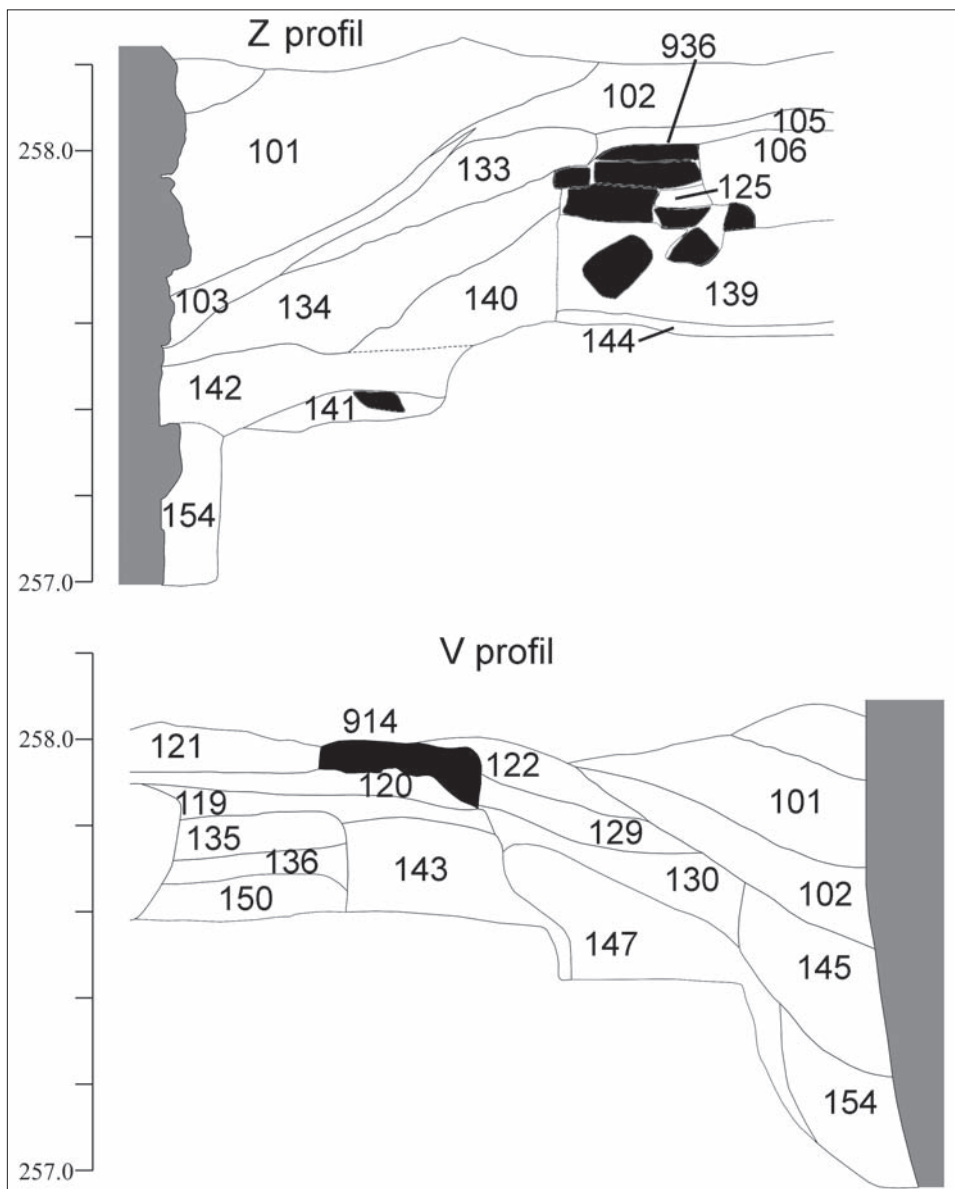
objevila klenba hlavního kanálu teplovzdušného podpodlahového topení z roku 1853 a v jižní části chodby dokonce bloček rostlého terénu. Projekt byl vzhledem k požadavku památkářů na nedotknutelnost nalezených zdí upravován, takže ve výsledku byly provedeny sondy M I–III v jižní předsíni, sondy S I–III v celé šířce západní chodby, dělené hlavním kanálem starého topení na část A při západní zdi a část B při východní, a užší sondy S IV–VIII v pokračování chodeb podél západní zdi budovy (obr. 3).

Nejstarší situace byla zachycena v sondě M I. Nejnižší kontexty, tvořící souvrství o maximální síle 0,1 m, byly nálezy sterilní (M I/144, 149, 150). Jedná se snad o pozůstatek původního zjílovatělého povrchu břidličného skalního podkladu. Jižním směrem byly odstraněny výkopem ve tvaru schodovitě upraveného svahu, jehož horní hrana probíhá západovýchodním směrem rovnoběžně s jižní obvodovou zdí budovy, pod níž mizí jeho hlubší část (obr. 4). Jde pravděpodobně o okraj příkopu, na jehož horní hraně stála „zídka“ skládaná nasucho z opukových kamenů na hlínu (kontext 936=946). Zachován z ní zůstal pouze jižní líc, pokračování severním směrem bylo odstraněno mladšími zásahy. Vzhledem k příkopu je nasnadě, že se jedná o zbytek plenty opevnění nad příkopem. V hlíně mezi kameny (kontext 125) byly nalezeny pouze dva atypické střípky na zlomek dna ze slídnatého hradištního materiálu. Materiál z vrstev M I/136, 138 a 139, do nichž byla plenta založena, obsahoval celkem šest drobných střeptů, z nichž jeden měl vnější povrch pokryt hnědavou engobou, jeden kalichovitě zesílený okraj, a díky tomu je lze zařadit obecně do mladohradištního období (obr. 5:3–5). Tyto vrstvy (zřejmě i s vrstvou 135) představují nejstarší kontexty se stopami lidské přítomnosti. Vrstva M I/147 vydala sedm střeptů, tři s výzdobou rytou hřebenovým rydlem (obr. 5:8) a další z materiálu jemně vytřídněného, s povrchem bělavým nebo šedým, dobře zhlazeným, které lze zařadit ke keramice označené J. Frolíkem jako „jemná kalichovitá“, tedy z horizontu starší keramiky s kalichovitým okrajem, kladeným do 10. století (Frolík 1999, 137–139; 2000, 68–70). K ní lze zřejmě přiřadit i vrstvu 141 bez nálezů. Veškeré další kulturní vrstvy stratigraficky mladší než plenta 936=946, které buď zaplňují příkop (140, 142), nebo silně narušují plentu a situaci severně od ní (M I/106, 119), obsahovaly kromě starších střeptů keramiku z velmi jemné hmoty dobře zpracované, světle vypálené, s tzv. zduřelým okrajem, keramiku z hrubě ostřené, někdy slídnaté hmoty zpravidla vypálené do červenohnědých odstínů, silnostěnnou, s výrazným vzhůru

Obr. 3. Pražský hrad, kaple sv. Kříže, rozložení sond. Podklad Šindelář a kol. 2010, úprava J. Matíásek.

Abb. 3. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle, Verteilung der Sonden. Vorlage Šindelář et al. 2010, modifiziert von J. Matíásek.

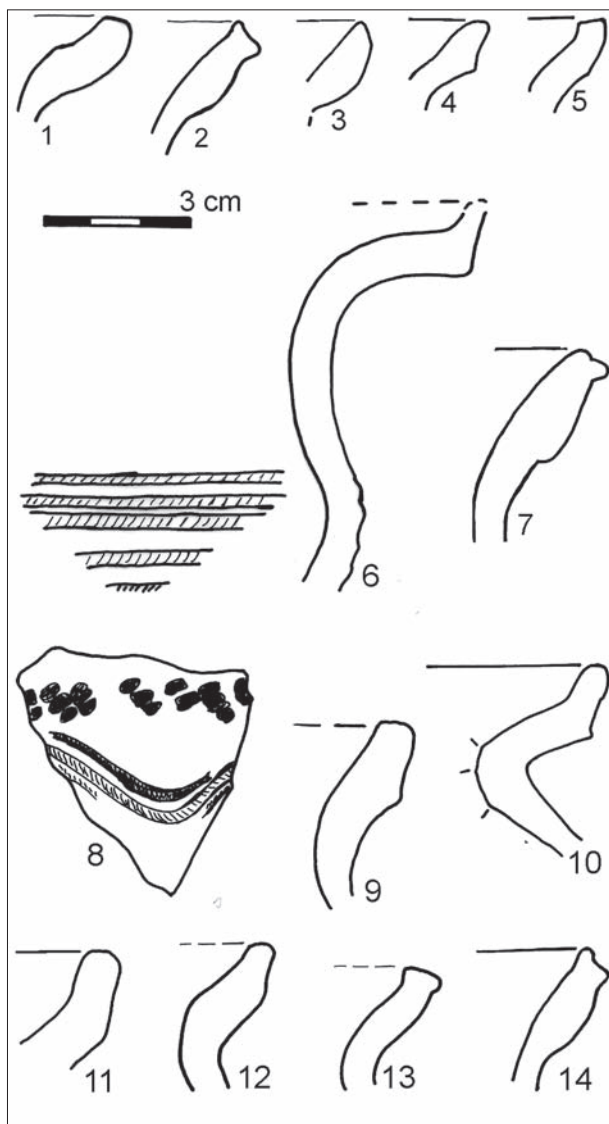

Obr. 4. Pražský hrad, kaple sv. Kříže, profily v sondě M I. Nahoře západní, dole východní. Kresba J. Sottnerová, úprava D. Frolíková a J. Matíášek.

Abb. 4. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle, Profile in Sonde M I: oben westlich, unten östlich. Zeichnung J. Sottnerová, modifiziert von D. Frolíková und J. Matíášek.

vytaženým okrajem a esovitě profilovaným hrdlem, a zlomky z keramiky s oboustranně bíle potaženým povrchem (obr. 5:1, 2, 6, 7, 9–13). Na hraně příkopu se rýsovaly kúlové jamky, jeho horní část byla stupňovitě upravena a do horního schodu byla zahloblena velká kúlová jáma o průměru 45 cm, stratigraficky předcházející 936=946.

Je nutné zmínit, že celá situace byla značně nečitelná, jednotlivé vrstvy se většinou lišily jen nepatrně a přes zvýšenou pečlivost prací mohlo při odkrývání dojít k záměnám (viz obr. 5:1–2, 6 z nerozlišených vrstev 125+106). Z toho vycházejí i rozdílné dílčí závěry autorského týmu. Situace je shodně interpretována jako pozůstatek opevnění, avšak sporné

Obr. 5. Keramika 1–2 z vrstvy 125–106, 3–5 z vrstvy 136–139, 6 z vrstvy 125–106, 7 z vrstvy 142, 8 z vrstvy 147, 9–13 z vrstvy 140, 14 z vrstvy 106. Kresba O. Bendová, úprava D. Frolíková.

Abb. 5. Keramik 1–2 aus Schicht 125–106, 3–5 aus Schicht 136–139, 6 aus Schicht 125–106, 7 aus Schicht 142, 8 aus Schicht 147, 9–13 aus Schicht 140, 14 aus Schicht 106. Zeichnung O. Bendová, modifiziert von D. Frolíková.

je zařazení vrstvy MI/143 – výplně v koku do terénu, v jejímž obsahu převládá keramika s klasickými kalichovitými okraji, avšak byly v ní nalezeny i dva střepy s bíle potaženým povrchem; překrývala také výše zmíněnou velkou kúlovou jámu M I/508 pod horní hranou příkopu. J. Matíášek se domnívá, že jde o výsledek problematického odebírání terénu, který byl silně poškozen pozdně hradištním vývojem. Do náleзовých souborů jednotlivých vrstev se proto mohl dostat mladší materiál z okolí. Z toho vyplývají dvě fáze opevnění: ke starší patří zachycená část severní stěny příkopu s neznámým nadzemním doplňkem, který se projevil velkou kúlovou jámou M I/508, situace je vymezena keramikou datovatelnou před polovinu 10. století (viz výše), k mladší patří část obranné zdi náležející horizontu s výskytem klasického kalichovitého okraje. D. Frolíková soudí, že právě vzhledem ke značnému porušení situací nelze jednoznačně rozhodnout o dvoufázovosti opevnění.

Zánik opevnění určuje náplň vrstev, které vznikaly v době zasypání příkopu a rozpadu zdi 936=946 nebo zeď překryly (vrstvy M I/134, 133, 120, 105, 106): je shodná se složením popsaným u vrstev M I/140, 142, 106 a 119. Dátování dle keramiky se shoduje s určením zániku na základě

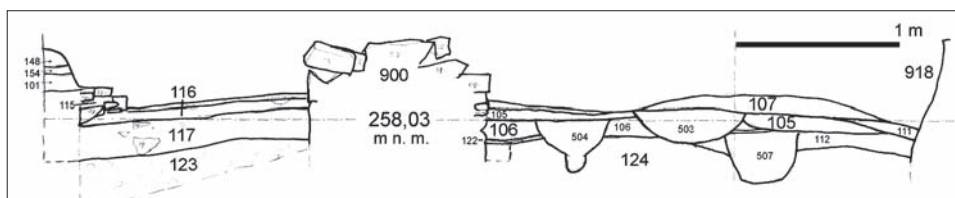
výstavby románské zděné hrady po roce 1135, a tedy s novým řešením obranných prvků Hradu. Specifika lokálního vývoje jsou dána především blízkostí hlavní brány v sousedství Bílé věže.

Je otázka, zda ke zdi 936=946 bylo ze severu připojeno hradební těleso. Pozůstatky po dřevěné konstrukci sice nebyly nalezeny, ale situace v jeho předpokládané poloze byla po zániku fortifikace značně porušena. Opevnění patří k předhradí přiléhajícímu k západní linii opevnění akropole, opakovaně dokumentované pod dnešním Středním křídlem Pražského hradu (Frolík 2002; Frolíková-Kaliszová 2009; 2011a). Zachycený fragment je první

dokumentovanou částí jižní linie opevnění předhradí. Severní byla objevena při výzkumu Slévárenského dvorku v 80. letech 20. století (Boháčová 2001, obr. 27, foto 19, 20), kdy se podařilo odhalit dvě fáze napojení kamenné čelní konstrukce na severozápadní ohyb opevnění akropole. Výzkum se tehdy zastavil na bázi kamenné konstrukce, případný příkop nebo starší situace dokumentována nebyla.

Zaznamenaná plenta na hraně příkopu směřuje na jihovýchodní nároží románské Bílé věže (obr. 8). V její blízkosti nebyla situace z mladohradištní fáze opevnění akropole zaznamenána, při stavebních úpravách ve 20. století došlo k zachycení pouze románských terénů. Dřevohlinité opevnění bylo snad zaznamenáno v jižním sousedství brány v jižním a východním sousedství románské studny. Stavební práce zde probíhaly bohužel jen s částečnou archeologickou dokumentací, proto nedošlo k zaznamenání bližšího popisu. Informace lze čerpat jen v denících stavitele K. Fialy a I. Borkovského (opisy uložené v archivu pracoviště archeologického výzkumu Pražského hradu) a jejich vypovídací hodnota je sporná. Kriticky se k těmto terénům vyjadřuje J. Frolík, který považuje celou situaci pouze za stupňovitou úpravu podloží překrytou mladší kamennou destrukcí vzniklou po výstavbě zděné hradby (Frolík 2002a, 711–712). Spolehlivá dokumentace však pochází z místnosti pod oktogonální kaplí, která na situaci jižně od brány bezprostředně navazuje z východní strany. Zde byl zaznamenán fragment dřevohlinitého tělesa s roštovou konstrukcí, z jihu opatřený kamenným čelem (Boháčová 2001, 206). Ze spojení těchto poznatků vyplývá, že jižní linie opevnění předhradí je oproti jižní fortifikaci akropole posunuta výrazně severním směrem (odhadem o 15 m).

Také na dalších plochách výzkumu se objevovaly situace, kde v nálezech převažovaly fragmenty tenkostěnné kuchyňské keramiky se zduřelým okrajem, z kompaktní hmoty vypalované do šedých až bělavých odstínů, a vedle nich zlomky zásobnicových hrnců se vzhůru vytaženým okrajem, z hmoty se zrnky a slídou, vypalovaných do červenohnědých odstínů. V M III byla zaznamenána propálená plocha pokrytá vrstvičkou uhlíků a popela. Vzhledem k malé mocnosti a absenci podobného kontextu v blízkém okolí se lze domnívat, že jde o pozůstatek ohniště, nikoliv požáru. Stopy propálených vrstev níže svědčí o silném nebo opakovaném ohni. Situaci doprovázelo několik mělkých objektů. V S I se objevil při západní obvodové stěně útržek souvrství (obr. 6) obsahujícího tentýž typ keramiky, z jehož nejvyšší vrstvy pochází i střep z nádoby pokryté bílým přetahem. Podloží (kontext S I/123) zde tvořila rozpadající se skála, buď do červena propálená, nebo červeně zbarvená kysličníky železa (geoložka I. Herichová připouští obě možnosti, za konzultaci děkujeme). V sondě M III zůstal zachován původní povrch skály modrošedou vrstvou zjilovatělé břidlice s vysráženými rezavými žilkami a proplásky kysličníků železa, který byl v jižním cípu S I zničen kulturním souvrstvím S I/117 a zachován zůstal až v části sondy za zdí 900 (kontext S I/124). V S II se nacházelo souvrství s mísovitě zahluubenými mělkými objekty a kulevými jamkami, mezi nimiž se do podloží kotlíkovitě zahlubovalo dno pece S II/508. Síla propálené vrstvy 1–2 cm svědčila o silném opakovaném žáru, avšak v zánikové výplni nebylo nalezeno nic, co by ukazovalo na účel zařízení. Ve výplni byla pouze skrumáž opukových zlomků a velká část nádoby se zduřelou profilací okraje (obr. 7). V jižním a východním sousedství pec obklopovala skupina velkých kulevých jam S II/504, 505 a 510, jejich souvislost s pecí však nelze prokázat. V této souvislosti je zajímavé, že v kontextech pocházejících z této doby

Obr. 6. Pražský hrad, kaple sv. Kříže, západní profil v S I–II. Kresba J. Sottnerová, úprava D. Frolíková.

Abb. 6. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle, Westprofil in S I–II. Zeichnung J. Sottnerová, modifiziert von D. Frolíková.

Obr. 7. Pražský hrad, kaple sv. Kříže. Hrnec z objektu S I/508, keramika se zduřelým okrajem. Foto D. Frolíková.

Abb. 7. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle. Topf aus Obj. S I/508, Keramik mit wulstigem Rand. Foto D. Frolíková.

z hrubšího materiálu se slídou a vzhůru vytaženým okrajem, ojediněle střepy z tuhového materiálu, ve dvou případech ze zásobnic s okrovou oboustrannou engobou. Jde vesměs o malé až středně velké zlomky, zcela výjimečně slepitelné. Podloží pod těmito vrstvami v hloubce pouhých 50–60 cm tvořila zvětralá břidlice, na severním zjišťovatěla břidlice pokrytá slabou zjišťovatělou vrstvou; na základě zjištění pedologickoú tyčí v S VI, kde pásy různě zbarveného jílu dosáhly změřené mocnosti 77 cm, lze konstatovat, že severním směrem rostlý terén klesal v celém prostoru budovy. Dá se předpokládat, že při zarovnávaní terénu pravděpodobně v mladším horizontu mladohradištního vývoje byl původní terén v jižní části dnešní budovy kaple snížen více, než v severní, takže původní reliéf zde tvořil výrazný hřbet vyvýšený nad malostranskou kotlinou, povlovně klesající do Jeleního příkopu.

Z období vrcholného středověku a pozdějších byly zachyceny většinou jen pozůstatky kamenné zástavby, bez vrstev obsahujících nálezový materiál umožňující archeologické datování. Výjimku tvoří vrstva S I/116 – zásyp z opukových kamenů a malty – překrývající kontext S I/117 (obr. 6; kontext S I/117 se skládá ze slabě patrných tenkých vrstviček s nálezý zlomků keramiky se zduřelými okraji) nad podloží v S I, která obsahovala keramiku z druhé poloviny 13. století. V jižní předsíni vyplňovala sondu M II část zděné stavby. Druhá část objektu pokračovala jižním směrem, kde byla překryta jižní obvodovou zdi místnosti, pod níž končila, nebo pokračovala až do prostoru průjezdu za ní. Dům pravděpodobně lichoběžníkového půdorysu byl stavěn z opuky na hlinu do svahu zaniklého příkopu. Podařilo se zdokumentovat část západní (914) a severní (915) stěny o šířkách cca 0,4 m. Do zdi 915 se opírala klenba, jež tvoří strop dodnes funkčního suterénu. Zdi 914 a 915 byly vnější nelícovanou stranou opřeny do podložní skály, jen místy zasahovaly do nadložních vrstev. Jejich mocnost ukazuje na dřevěné nadzemní řešení. Vnitřní líc stěn byl zpevněn hlinitovápennou omazávkou. Ta zabíhala pod čelo odhalené valené klenby suterénního prostoru. Při koruně 915 tvořila omazávka převis, který patrně vznikl napojením na dřevěnou konstrukci podlahy. Nad klenbou se nacházel zásyp tvořený hrubou drtí podložní skály. Na jeho povrchu leželo torzo podlahy tvořené dvěma kuláčovými polštáři a překrytými příčně skládanými prkny. Stav dochované konstrukce bohužel neumožnil dendrochronologické datování, jako materiálu bylo použito borovice (Kyncl 2010). Výše byla situace poškozena mladšími zásahy, pouze na východě odhalené části domu se nalézal maltový výlitek. Lze uvažovat o další úrovni podlahy, možná je však i souvislost s mladší stavební aktivitou s domem

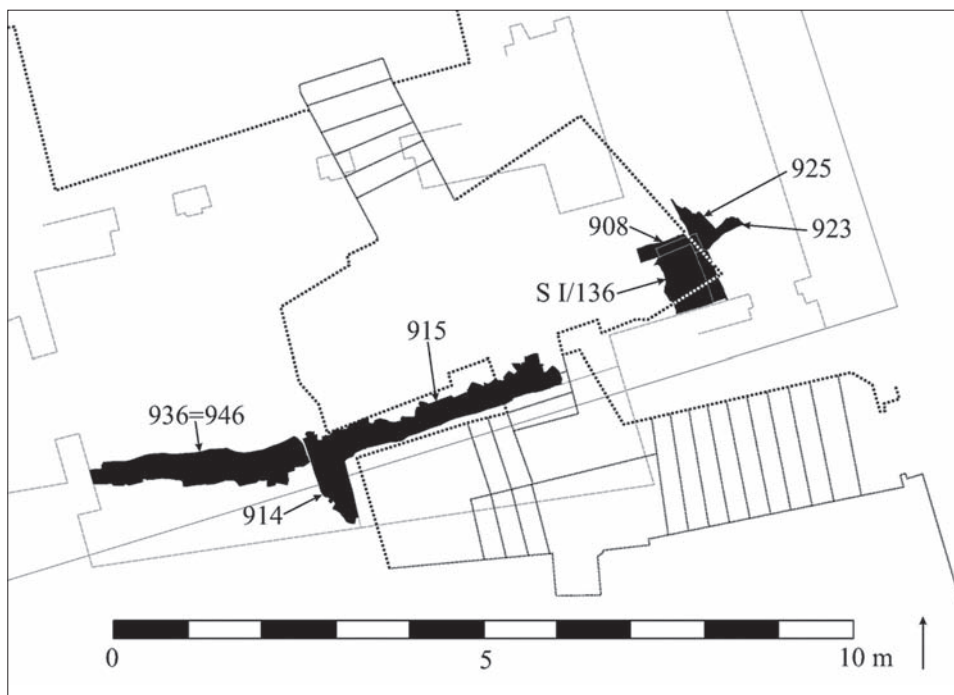
se objevovaly kameny sopečného původu (diabas, určila I. Herichová), které byly používány jako akumulátory tepla v ohništích a pecích. V nejsevernějším konci chodby v S III byla zachycena skrumáž opukových zlomků smíšených s hlinou (kontext 929). Z prostorových důvodů (šířka sondy mezi okolními zdívy 20 cm) však byla prozkoumána jen vrchní část kontextu, a proto nelze rozhodnout, zda jde o torzo stavěné konstrukce, nebo o destrukci. I druhý případ však naznačuje přítomnost kamenné konstrukce v blízkém okolí. V navazující ploše S IV byly zachyceny útržky kulturních vrstev (kontexty S IV/106, 110, 115 a 116) porušené četnými výkopy jam a kúlových jamek, mezi nimiž se nacházely skvrny rozmetaného popela a uhlíků. Vrstvy i zásypy obsahovaly kromě zlomků opuky a podložní břidlice střepy z keramiky se zduřelou profilací okrajů, keramiky s bílým přetahem, hrnců

již nesouvisející. První interpretační variantě nahrává fakt, že koruna zdi 915 v severním sousedství maltového výlitku je výrazně výše a malta jí nepřekrývá.

Problematickou zůstává datace domu. Spodní datační hranici tvoří souvrství obsahující keramiku se zduřelými okraji, do kterého se objekt opírá na severu a západě. Horní hranici jeho vzniku lze hledat v základu jižní obvodové zdi dnešní budovy kaple, která byla vezděna do západní zdi domu. Dokládá to expanze její malty do konstrukce 914, která je jinak zpevněná jen hlinitým pojivem. Vznik samotné jižní zdi dnešní budovy kaple však nelze bezpečně určit (v SHP je uvedeno gotické stáří; Vilímková–Kašička 1984, grafická příloha 1). Konstrukce má několik vývojových fází. Popisovaný základ je nejstarší dokumentovanou částí, která byla v sondě M I zděna do výkopu porušujícího pozdně hradištní vrstvy a porušovala stratigraficky nejvýše blíže nedatovaný kontext tvořený drtí podložní skály, velmi podobný klenebnímu zápsypu domu v sondě M II. Lze se však domnívat, že zeď souvisí s cestou směřující na bránu u románské Bílé věže. Podle známého historického vývoje proto lze tuto zeď spojit se stavebními úpravami opevnění. Jako nejméně pravděpodobný se jeví její vznik po roce 1135 v souvislosti s výstavbou kamenné románské hradby, kdy lze naopak předpokládat vznik pozdně hradištních terénů převrstvujících původní opevnění předhradí. Velké stavební zásahy v podobě stavby příkopů a dalších prvků opevnění proběhly v místě druhého nádvoří za Přemysla Otakara II. a byly zachyceny roku 1965 I. Borkovským (Borkovský 1969, 66–68). Další úpravy lze předpokládat při renovaci hradního areálu za Vladislava Jagellonského. Vzhledem k celokamennému charakteru konstrukce (ojediněle zaznamenaný fragment prejzu) a maltovému pojivu s hojnou příměsí vápenných klastů je mladší datace nepravděpodobná. Z toho vychází i velmi volná rámcová horní datace vzniku domu v M II od 13. do 15. století s tím, že je pravděpodobné (i podle technického provedení stavby) časnější zařazení.

K suterénu domu v M II byl připojen ze severní strany další sklep o půdorysu nepravidelného lichoběžníku (obr. 8, obrysové vyznačen překryv objevených nadzemních zdí ve zdivem sklepa). Sklep samotný má dnes vstup od jihu, jeho západní stěna zůstala nevyzděna a dodnes ji tvoří skála, z níž na podlahu opadávají oddrolené kousky. Mezi obezděnou východní a jižní zdí sklepa zůstala spára, v níž rovněž vystupuje drolicí se břidlice. Sklep byl ražen hornickým způsobem, o čemž svědčí zachované terény včetně podloží zaznamenané v sondách M III a S I. K ražbě došlo z jižní nebo východní strany. Pro jižní stranu mluví jak dnešní stav, tak možnost ražby z jižního sklepa (obr. 9, situace všech sklepů). Pro východní stranu svědčí snazší ražba tunelu z užší strany a rovněž sklon vrstev k jihu, které se snáze odkopávají z boku (vyjádření geoložky I. Herichové). Uvnitř sklepa přecházejí severní a jižní rezná stěna v křížovou bezžebernou klenbu s jasně patrnými otisky po šalování. Východní stěna není se severní a jižní provázána, patrně vznikla dodatečně (dle shodné techniky však bezprostředně po severní a jižní). Její část se podařilo zachytit v sondě S I, kde prorazila nad povrch podloží (označena 925). Je zajímavé, že se v jižní části pravoúhle zalamovala východním směrem (označena 923). Toto pokračování patrně ukazuje na větší nadzemní dispozici. Obě zdi (925 a 923) jsou navzájem provázané a jsou stavěny z lomových opukových často pravoúhlých kamenů na hlinu doplněných zlomky cihel a dlaždic. Provedení sklepa a ojedinělé použití gotických cihel ukazují na vrcholně středověké stáří celé situace.

Z vrcholného středověku nebo raného novověku pochází zdivo objevené ve venkovní sondě. Bylo v ní odhaleno masivní opukové zdivo pojené maltou bez vnějšího zalícování a z vnitřní strany opatřené cihlovou plentou se šikmým lícem (obr. 9). Zachycen byl celý půdorys severní stěny a část východní (využita jako základ pro Střední křídlo) i západní linie (zabíhající pod zástavbu prezidentského průjezdu) včetně vzájemného provázání. Do konstrukce byly zasekány příčné průkopy pro nejrůznější inženýrské sítě, novověkého až zcela novodobého stáří. Jelikož celá plocha venkovní sondy byla již dříve archeologicky zkoumána, nelze před zpracováním staršího výzkumu konstrukci přesněji datovat. To platí především o spodní hranici datace, která je odvislá od souvrství, do kterého byla konstrukce zasazena, a výzkum roku 2010 je již nezachytil. Důležitým faktem pro vrchní hranici je, že

Obr. 8. Pražský hrad, kaple sv. Kříže. Situace zdi raně až vrcholně středověkého stáří a raně novověké dlažby S I/136 v jižní části zkoumané plochy. Kresba J. Matiašek.

Abb. 8. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle. Situation der früh- bis hochmittelalterlichen Mauern und der frühneuzeitlichen Pflasterung S I/136 im Südteil der untersuchten Fläche. Zeichnung J. Matiašek.

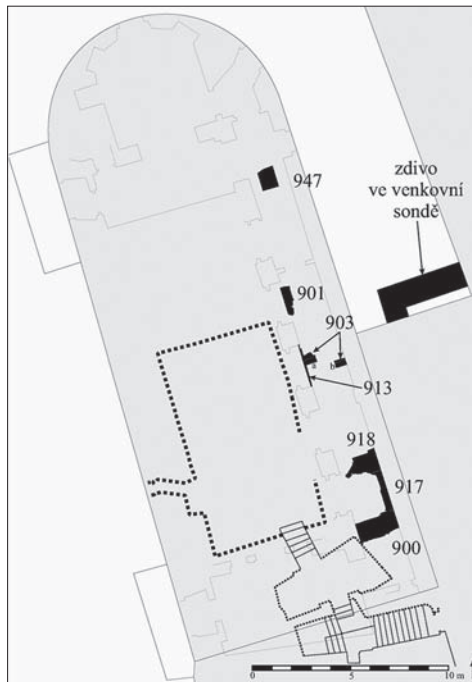
předchází stavbu západní chodby středního křídla stavěné na přelomu 16. a 17. století. Pro bližší určení konstrukce se lze opřít o dvě analogie. V roce 2011 bylo zachyceno shodně konstruované zdivo při jižní hraně Hradčanského náměstí v sousedství Kajetánky (zatím nepublikovaný výzkum G. Blažkové), kde ho lze bez problémů interpretovat jako západní líc vnějšího příkopu západního opevnění Pražského hradu. Bývá spojován s výstavbou Přemysla Otakara II. (například Borkovský 1969, 68; Frolík–Smetánka 1997, 152). Zda došlo k jeho obložení cihlami již ve 13. století nelze v současnosti potvrdit, běžné využití cihel však na Pražském hradě nastupuje až v období Vladislava Jagellonského. Druhá podobná konstrukce byla zachycena roku 2008 ve východní hradní bráně Na Opyši, kde tvořila západní hranu příkopu v prostoru nástupu na most (nepublikovaný výzkum J. Frolíka a J. Matiaška). Zachycené zdivo prostorově koresponduje s dodnes využívanou severní boční gotickou brankou pro pěší. Samotné jádro brány pochází z 13.–14. století, východní vstup do Hradu byl však výrazně upraven za Vladislava Jagellonského. Obdobnou úpravu pak nese i vrchní část plenty západní stěny pravděpodobně jagellonského příkopu v prostoru zahrady Na Opyši. Jako pravděpodobná interpretace situace mezi kaplí a středním křídlem se proto nabízí obezděný příkop předsunutý před vnitřní linii brány u Bílé věže. Takto vzniklý útvar ukončený cca 20 m severně od brány by nechránil celé západní průčelí Hradu (tuto funkci plnila soustava příkopů západně od popisované situace), ale pouze část vstupní. Podobné řešení bylo u vnitřní brány zaznamenáno i v prostoru barbakánu Na Opyši, kde byl příkop na jižní straně před dnešním Lobkovickým palácem ukončen zdí (Matiašek 2010, obr. 11 na str. 148).

V sondách S I–III a VI byly zachyceny zdi 900, 901, 903, 913, 917, 918 a 947 (obr. 9). Na základě stejných charakteristických znaků odlišných od ostatních zachycených zděných konstrukcí (použití velkých lomových opukových kamenů spojených z makroskopického

pohledu obdobnou maltou, zdi 900, 917 a 918 jsou navíc provázány) a vzhledem k prostorovému souvislostem popsaným níže je J. Matiašek považuje za fragmenty dalšího původně samostatného objektu. Ve stojícím tělese kaple je dodnes reprezentován velkým valeným sklepem, v současnosti přepaženým do čtyř dílů. Přímo ke sklepu se hlásí zeď 901 tvořící jeho severovýchodní nároží. V S I zachycené východozápadní zdivo 900 lze s opatrností označit za jižní obvodovou stěnu. Interpretace vychází z předpokladu, že v době stavby byl dům z M II funkční a samostatně stojící. Konstrukce 900 ho respektuje a probíhá těsně za severní hranou připojeného raženého sklepa. Suterény nového a starého domu byly v určité fázi propojeny, o čemž svědčí zazděný oblouk v jižní stěně velkého valeného sklepa. V jeho místě je dnes nový užší průchod. Základ severní obvodové stěny domu byl snad zachycen v S VI jako 947. Jistou indicií k tomu poskytuje plán Hradu vytvořený před tereziánskou úpravou areálu (APH, sign. 157/A1). Vznikl sice s delším odstupem od popisovaného domu, ale v jeho kresbě je patrný rozdílný charakter severní a jižní části. Síla zdív je zde od průjezdu na jihu až po severní stěnu dnešní místnosti kaple

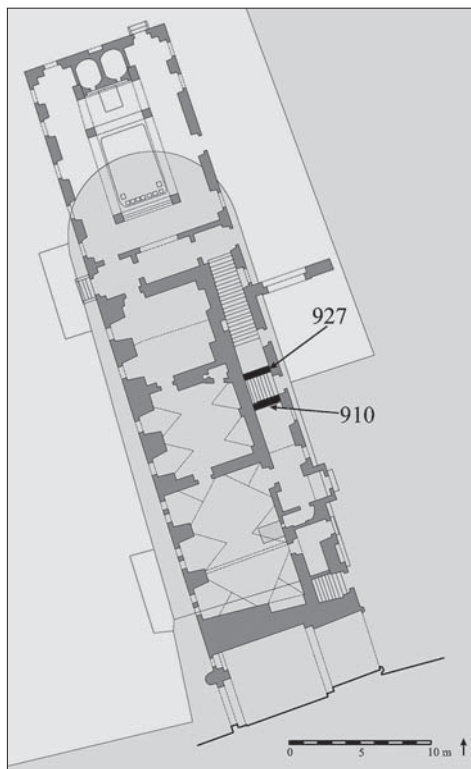
stejně silná. Zdivo 947 bylo nalezeno právě v linii této severní stěny. Pokračování objektu na plánu dále do II. nádvoří má zřetelně subtilnější konstrukci a patří pozdějším přístavbám. Do velkého valeného sklepa původně ústilo schodiště, jehož pozůstatky v podobě dvou schodů se schodnicemi s terakotovou dlažbou a omítnutou západní stěnou byly zachyceny v sondě S IIIa a další dva nižší v S IIIb (schody označeny jako kontext 903, omítnutá zeď schodiště jako 913). Klesalo v celé šířce chodby jižním směrem do míst, kde bylo později instalováno topeniště horkovzdušného vytápění. Potvrzuje to i torzo severní části kamenného portálu ve východní stěně sklepa při levé straně čela zmíněného topeniště. Ke schodišti patřila i zeď 918 zaznamenaná v S II, která tvořila jeho jižní stěnu. V prostoru sklepa totiž navazuje na jižní stranu původního vchodu. Mezi 900 a 918 byl pod dnešní obvodovou stěnou zachycen základ původní východní obvodové zdi 917. D. Frolíková pokládá spojení vzájemně nesouvisejících zdí za interpretaci sice možnou, vzhledem k minimálním nálezo-
vým okolnostem však značně odvážnou. Datování těchto situací může vycházet pouze ze vzájemné stratigrafie popsaných zdív, protože vrstvy, které se ukládaly v době jejich stavby a funkce, byly odstraněny při pozdějších přestavbách, jimž předcházelo planýrování terénu.

S domem zachyceným v M II a S I s největší pravděpodobností souvisí i situace v jižní části sondy S I, přímý vztah však přerušila mladší zástavba. Nacházel se zde fragment podlahy S I/136 z cihel o formátu 0,25 × 0,16 × 0,05 m, která na severu a východě přiléhala k tenké cihlové zdi 908, vyzděné nad zrušenými zdmi 925 a 923 (obr. 8). Cihly stejného formátu, jako byly použité v dlažbě, byly zaznamenaný například při rekonstrukci domu č. p. 55 na Jízdárenském dvoře Pražského hradu v roce 2009, kde je lze poměrně spolehlivě datovat k polovině 17. století (Matiašek v přípravě). Datace je opřená o dendrochronologická data zazděných dřevěných prvků (Kyncl 2009). Poloha podlahy vůči domu v M II a její ohraničení

Obr. 9. Pražský hrad, kaple sv. Kříže. Situace zdi 900, 917–918, 901, 947, staršího schodiště a zdiva ve venkovní sondě. Kresba J. Matiašek.

Abb. 9. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle. Situation der Mauern 900, 917–918, 901, 947, der älteren Treppe und des Mauerwerks in der Außensonde. Zeichnung J. Matiašek.

Obr. 10. Pražský hrad, kaple sv. Kříže. Nové schodiště a podoba budovy v polovině 18. století s vyznačenými zdmi zaniklého schodiště 910 a 927. Na podkladu původního plánu (APH, sign.157/A1) a katastrální mapy upravil J. Matiašek.

Abb. 10. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle. Neue Treppe und Gebäudeform in der Mitte des 18. Jhdts. Mit eingezeichneten Mauern 910 und 927 der verschwundenen Treppe. Modifiziert unter Heranziehung der ursprünglichen Planskizze (Archiv der Prager Burg, Sign. 157/A1) und der Katasterkarte von J. Matiašek.

ve špatném stavu dochování. Podle plánové dokumentace (APH, sign. 157/A1) jde patrně o její jižní obvodovou zeď, dlažba se proto nacházela v provizorně upraveném prostoru mezi kuchyní a předchůdcem kaple. Severně od 950 byla nalezena rezná zeď 949 severojižní orientace. Bohužel nebylo možné zachytit žádné vztahy s okolní zástavbou, snad se mohlo jednat o část strážnice ze třetí čtvrtiny 18. století.

Hlavní část zkoumané plochy chodby zaplňovaly části teplovzdušného otopného rozvodu z roku 1853. Na jeho stavbu byly použity cihly s monogramem AH, tedy zboží z cihelny Aloise Hergeta. Konstrukce začínala klenutým topeništěm v severním sousedství zdi 918. Topení bylo vedeno hlavním kanálem vprostřed chodby a mělo četné odbočky do obou stran. Bylo zachyceno až k severní hranici S III, dále severně bylo patrně odstraněno někdy ve 20. století. Při východní obvodové stěně byla vedena boční větev odvětrávacího kanálku. Dobře zachované torzo dovolilo prozkoumat zajímavou technickou památku, která zůstala v rámci památkové ochrany zakonzervována pod podlahou.

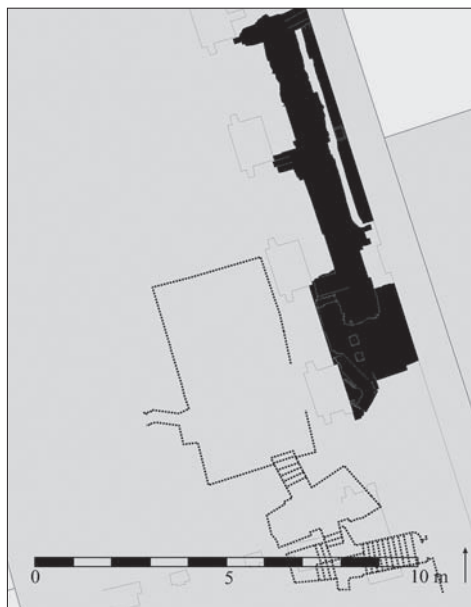
Závěrem lze shrnout, že vývoj zástavby v jihovýchodním koutě II. nádvoří, jehož dnešním výsledkem je kaple sv. Kříže, byl značně bohatý. Plocha předhradí s kostelem Panny Marie byla opevněna někdy během 10. století. v souvislosti s výstavbou těžkého opevnění akropole nebo spíše v návaznosti na ni. Po zásadní změně opevňovacích technik v podobě zděné románské hradby zde bylo vysledováno množství sídlištních a zřejmě i výrobních

zdi ze severu a východu značně zužuje interpretační možnosti. Jižně od situace je dnešní vstup do sklepa domu v M II, odhalená cihlová podlaha, která je proti ostatním podlahovým úrovním v okolí výrazně níže, s ním proto v pravděpodobném jižním pokračování koliduje. Proto lze uvažovat, že jde o podestu v zalomení schodiště, které vedlo z přízemí domu v M II do jeho sklepa. Datování potvrzuje kontext S I/103 nad dlažbou S I/136, v němž se nacházely malé zlomky glazované keramiky, kamnových kachlů, kamenických článků, zlomků ostění, cihel a dlaždic raně novověkých, jež zřejmě pocházejí z bourání při předchozí přestavbě objektu.

V dalším stavebním vývoji objektu s velkým valeným sklepem došlo k zániku původního schodiště do suterénu. Nahradilo ho nové, tentokrát kolmé na východní stěnu sklepa. Jeho nástup byl patrně vně budovy. Pod podlahou kaple v S III zůstaly zachovány části jeho jižní a severní obvodové stěny včetně původní omítky. Schodiště je zachyceno na plánu z poloviny 18. století (APH, sign. 157/A1). Zaniklo při tereziánské přestavbě (viz APH, sign. 157/A13). Jeho zásyp (S III/118–119) obsahoval několik drobných zlomků glazované keramiky.

Ve stejné době byla severně od dokumentované budovy vystavěna dvorská kuchyně. Z této přízemní stavby se zachovala oboustranně omítnutá stěna 950. Z jihu k ní přiléhal fragment terakotové podlahy

aktivit, minimálně do konce středověku však místo bylo nadále spjato s opevněním hradu. Jeho poloha před hlavní branou na akropoli u Bílé věže ho pro to předurčovala. Pravděpodobně z tohoto důvodu zde byla umístěna budova „berně“. S ní patrně souvisí i prvotní zděná zástavba v podobě středověkého objektu se dvěma sklepy. V 15. či 16. století byla severně od něj postavena nová budova nebo budovy o délce cca 18 m s velkým valeným sklepem. Před rokem 1620 došlo ke spojení obou domů (viz Vilímková–Kašička 1984, 3). Snad při této příležitosti došlo k výrazným změnám v komunikačních trasách (nové řešení přístupu do velkého valeného sklepa, propojování sklepů navzájem apod.). Před polovinou 18. století byla ze severu k objektu přistavena přízemní budova kuchyně. Byla však odstraněna již kolem roku 1755 v souvislosti s tereziánskou přestavbou Pražského hradu. Tehdy došlo k rozhodnutí adaptovat celý objekt na dvorní kapli zasvěcenou sv. Kříži. O sto let později prošla budova novou úpravou. Ze severu v místě bývalé kuchyně byla připojena půlkruhová přístavba a uvnitř objektu došlo k instalaci toplovzdušného topení. Výzkum ukázal, že i v případě ploch Pražského hradu, kde se nepředpokládá výskyt archeologických terénů, je potřeba zvýšené pozornosti archeologického a památkového dozoru.

Obr. 11. Pražský hrad, kaple sv. Kříže. Toplovzdušné topení z roku 1853. Kresba J. Matiašek.

Abb. 11. Prager Burg, Heiligkreuzkapelle. Warmluftheizung aus dem Jahr 1853. Zeichnung J. Matiašek.

Prameny a literatura

- APH: Archiv Pražského hradu, Sběrka starých plánů, sign. 157/A1, 157/A13, 167/A18, 167/A19, 167/A21, 167/A22, 167/A23.
- BOHÁČOVÁ, I., 2001: Pražský hrad a jeho nejstarší opevnovací systémy – Die Prager Burg und ihre ältesten Befestigungssysteme. In: *Mediaevalia archaeologica* 3, 179–301. Praha.
- BORKOVSKÝ, I., 1969: Pražský hrad v době přemyslovských knížat – Die Prager Burg zur Zeit der Přemyslidenfürsten. Praha.
- FROLÍK, J., 1999: Archeologický výzkum v Kanovnické ulici čp. 73 na Hradčanech v letech 1982–1985. Vývoj osídlení před rokem 1378 – Archaeological Excavation at Kanovnická ul. 73, Hradčany, 1982–1985. I. Settlement evolution before 1378, *Castrum Pragense* 2, 113–168.
- 2002: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na lokalitě Praha – Pražský hrad, Střední křídlo, NZ ulož. v archivu ARÚ Praha, č. j. 6229/02.
- 2002a: Zamyšlení nad třetím svazkem sborníku „Mediaevalia archaeologica“. K výsledkům výzkumů raně středověkého opevnění Pražského hradu a Malé Strany – Gedanken über Mediaevalia archaeologica 3 (Zu den Ergebnissen der Ausgrabungen der frühmittelalterlichen Befestigung der Prager Burg und der Kleinseite), *AR LIV*, 705–726.
- FROLÍK, J.–MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ, J., 2000: Nejstarší sakrální architektura Pražského hradu – Die ältesten Kirchenbauten der Prager Burg aufgrund der archäologische Quellen, *Castrum Pragense* 3, 7–257.
- FROLÍKOVÁ-KALISZOVÁ, D., 2009: Die Anfänge der Prager Burg im Lichte neuer archäologischer Ausgrabungen. In: Biermann, F.–Kersting, T.–Klammt, A., *Siedlungsstrukturen und Burgen im westslawischen Raum, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas* 52. Langenweissbach, 65–76.
- 2011: Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Praha 1 – Pražský hrad, kaple sv. Kříže, NZ ulož. v archivu ARÚ AV ČR Praha, č. j. TX-2012-4.
- 2011a: Nové poznatky k vývoji příčné opevnění Pražského hradu – výsledky výzkumu ve Středním křídle Pražského hradu v roce 2010 – Neue Erkenntnisse zur Entwicklung einer Querbefestigung der Prager Burg – Grabungsergebnisse im Mittelflügel der Prager Burg im Jahr 2010, *AH* 36, 177–191.

- KOŘÁN, I., 1973: Prostorové iluze Anselma Luragha, *Umění XXI*, 54–65.
- KYNCL, T., 2009: Dendrochronologické datování konstrukčních prvků patra východního křídla domu Lovčího (č. p. 55) v areálu Pražského hradu, *Výzkumná zpráva DendroLab, Brno*, č. 13a-09, ulož. v interním archivu ARÚ AV ČR – Pražský hrad.
- 2010: Druhové určení dřeva z podlahy kaple sv. Kříže na Pražském hradě. *Výzkumná zpráva, DendroLab, Brno*, ulož. v archivu ARÚ AV ČR, příloha NZ č. j. TX 2012-4.
- MATIÁŠEK, J., 2010: Barbakán Pražského hradu. Rekonstrukce vývoje na základě archeologického výzkumu v roce 2007 – Barbakane der Prager Burg Rekonstruktion der Entwicklung aufgrund der archäologischen Forschung im Jahre 2007, *CB 12*, 137–150.
- v přípravě: Praha 1 – Hrad, č. p. 55, *Pražský sborník historický*.
- SCHULZ, T.–MARX, A., 2003: Katalog der Ausstellung Reise durch Europas Mitte. Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536/37 in Tschechien, Deutschland und Polen – Katalog výstavy Cesta středem Evropy. Obrazy z cesty falckraběte Ottheinricha v letech 1536/37 pro Českou republiku, Německo a Polsko – Katalog wystawy Podróż przez centrum Europy. Obrazy z podróży palatyna Ottheinricha z lat 1536/37 prezentowanej w Czechach, Niemczech i w Polsce. Potsdam.
- ŠINDELÁŘ, J. a kol., 2010: Pražský hrad – kaple sv. Kříže. Geodetické zaměření archeologického výzkumu 2010, příloha NZ č. j. TX 2012-4.
- VANČURA, J., 1976: Hradčany. Pražský hrad. Praha.
- VILÍMKOVÁ, M.–KAŠIČKA, F., 1984: Pražský hrad, kaple sv. Kříže. Stavebně historický průzkum, SÚRPMO. Praha.

Zusammenfassung

Die Archäologie im Gebäude der Heiligkreuzkapelle auf der Prager Burg

Das Gebäude der Heiligkreuzkapelle ragt in nördlicher Richtung von der Südfront des II. Burghofs in dessen Raum hinein, wodurch sie in ihm eine Ecke bildet, die von Osten her durch den Mitteltrakt, von Süden durch den Präsidentendurchgang und von Westen durch ein Gebäude mit Kapelle begrenzt wird, die nach Norden zum Hof hin offen ist (Abb. 1). Die Grabung wurde hervorgerufen durch die Absicht der Verwaltung der Prager Burg, in der Kapelle eine Dauerausstellung des Kapitelschatzes aufzubauen, zu dessen Ausstellung nicht nur im Gebäudeinnern, sondern auch in der besagten Ecke, in der die Lüftungsanlagen zusammenlaufen sollten, bauliche Veränderungen erforderlich waren (Abb. 2 und 3).

Die älteste Erscheinungsform menschlicher Tätigkeit haben wir in Sonde M I im südlichen Vorraum in Form eines treppenartig gestalteten Hanges festgestellt, dessen Oberkante in westöstlicher Richtung ungefähr parallel zur südlichen Außenmauer des Gebäudes verläuft, unter der sein tiefster Teil verschwindet. Es handelt sich wahrscheinlich um den Rand eines Grabens (Abb. 4.), an dessen Oberkante ein „Mäuerchen“ stand, das aus Plänersteinen auf Lehm trocken aufgeschichtet wurde (Kontext 936=946). Von ihr blieb lediglich die Südflucht erhalten, die Fortsetzung in nördlicher Richtung wurde durch jüngere Eingriffe beseitigt. Im Hinblick auf den Graben ist offensichtlich, dass es sich um den Rest der Verkleidung der oberirdischen Befestigung oberhalb des Grabens handelt. Die keramischen Bruchstücke unter und aus der Verkleidung sind unerheblich, sie ermöglichen lediglich eine grobe Einordnung in die Jungburgwallzeit, in der man Keramik mit kelchförmigem Rand benutzte, d.h. ungefähr die zweite Hälfte des 10.–11. Jahrhunderts (Abb. 5:3–5, 8). Die jüngeren stratigraphischen Schichten enthalten Keramik mit wulstigem Rand, d.h. vom jüngeren Horizont der Jungburgwallzeit (Abb. 5:1–2, 6–7, 9–13). Im Falle der entdeckten Befestigungselemente stellt eine romanische Burgmauer, die nach 1135 aus Plänersteinblöcken und Mörtel um die Burgakropolis errichtet wurde, wahrscheinlich eine Trennmauer dar. Damals verschwand offenbar auch die ältere Befestigung der Vorburg, und im Hinterland der neuen lagerten von uns jedoch nicht freigelegte, in den Sonden M I, M III, S I–V (Abb. 6) entdeckte Siedlungsschichten. In ihnen fanden wir eine Feuerstelle, eingetieft Gruben, Pfahlgruben und den Boden eines Ofens, in dessen Verfüllung große Bruchstücke eines rekonstruierbaren Topfs mit wulstigem Rand lagen (Abb. 7). Im Hochmittelalter begann an der Stelle eine Bebauung aus Stein zu entstehen. Von ihr blieben zwei Keller erhalten, von denen der nördliche im weichen Felsuntergrund bergmännisch sicher eingetieft worden war, von den oberirdischen Mauern blieben nur Torsi erhalten (Abb. 8). Zweifelhafte war die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts ein anderer Wendepunkt in der Nutzung des Raumes, als Přemysl Otakar II. den Raum des heutigen II. Hofes von einem Graben umfriedete, der dicht entlang der Westmauer des heutigen Kapellengebäudes verlief (Borkovský 1969, Abb. 26), und südlich von der Kapelle eine Brücke über den Graben geführt wurde, mit einem Weg der bis zum Tor der inneren Burg reichte. Die freigelegten Bauten standen also im Raum zwischen dem Graben und der Burgmauer der inneren Burg. Eine schriftliche Nachricht aus der Mitte des 16. Jahrhunderts erwähnt in der Nähe des Burgtors ein Objekt namens „Im alte Pern“ (Vilímková–Kašička 1984, 3), und es ist sehr wahrscheinlich, dass es sich bei den entdeckten Mauerwerken – oder zumindest bei einigen von ihnen – gerade um das Haus handelte, in dem die entsprechende Steuer erhoben wurde. Zu den Mauerwerken fehlen jedoch die archäologischen Kontexte, sie wurden bei späteren Umbauten vernichtet. Bei der Grabung entdeckte man jedoch einige Details der baulichen Entwicklung: eine Treppe in den großen Keller, die über die gesamte Breite

des Ganges führte (Abb. 9), in der Neuzeit wurde sie entfernt und durch eine quer angelegte Treppe ersetzt (Abb. 10), sowie das Podest einer Treppe ebenfalls neuzeitlichen Alters. Außerhalb des Gebäudes wurde das Fundament der Nordmauer des Baues freigelegt, das sich überwiegend unter der heutigen Bebauung verliert und spätestens Ende des 16. Jahrhunderts beim Bau des Mittelflügels der Burg verschwunden sein muss (Abb. 9). Auch Mauerwerksreste der Hofküche wurden entdeckt, die 1723 errichtet wurde und vor 1791 verschwand (Vilímková-Kašička 1984, 30), und zwar in einem Raum, der erst beim letzten Umbau in den Jahren 1852–1853 dem heutigen Gebäude einverleibt wurde. Damals wurde gleichzeitig eine Warmluftheizung eingebaut (Abb. 11), welche die meisten älteren Situationen im Gang störte oder zerstörte.

PhDr. Drahomíra **Frolíková-Kaliszová**, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 00 Praha 1, frolikova@arup.cas.cz

PhDr. Josef **Matiášek**, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 00 Praha 1, matiasek@arup.cas.cz

